

DEN UMULIGE BY

SKILDNINGEN AF STORBYEN I FRANZ KAFKAS "PROCESSEN"

ein Mann vom Lande

*Vor dem Gesetz steht ein Fürhüter
auf dem Briefboden dieses Miethauses wann aber die Gerichtskanzleien?*

Prag läßt nicht los

*Jemand mußte Josef K. verleumdet haben, denn ohne daß er
etwas Böses getan hätte, wurde er eines Morgens verhaftet.
Dieses Mütterchen hat Krallen *Will er an K.!**

1. INDLEDNING.	2
2. KAFKA I PRAG. PRAG I KAFKA?	4
3. KLAUSTROFOBIEN OG ET ALT FOR LILLE VINDUE.	7
4. EN MAND FRA LANDET	11
5. AFRUNDING	13
LITTERATURLISTE:	14

1. Indledning.

”Prag läßt nicht los. Uns beide nicht. Dieses Mütterchen hat Krallen. Da muß man sich fügen oder -. An zwei Seiten müßten wir es anzünden, am Vyšeshrad und am Hradschin, dann wäre es möglich, daß wir loskommen.” [Franz Kafka: Brief an Oskar Pollak, 1902]

Således skrev Franz Kafka i 1902 til gymnasievennen Oskar Pollak om sin fødeby Prag - byen hvor Kafka voksede op og hvor hele hans liv udspillede sig.

Franz Kafka var et barn af Prag, men trods hans intense forhold til byen omtales den aldrig i hans romaner, og kun i hans mange dagbogsnotater og breve, som er blevet bevaret for eftertiden, finder man omtale af byen. Ovenstående citat er et af dem, hvor Kafka direkte udtrykker sin holding til byen, og derfor er det også ganske ofte citeret.

Læsere af *Processen*, som har besøgt Prag, vil sikkert påstå, at de kan fornemme byen i værket, for eksempel i de klaustrofobiske rumbeskrivelser, der giver minder om den tætte middelalderby. Flere akademiske tekster omhandler da også, hvorledes bestemte passager, såsom de sidste to kapitler af *Processen* har flere klare referencer til Prag¹. Utvivlsomt er det, at Kafka har været formet af den by han tilbragte hele sit liv i, men i denne opgave vil det dog ikke være mit ærinde at udpege konkrete referencepunkter mellem Kafkas tekster og Prags topografi.

Jeg mener, at den fremstilling af storbyen, der skabes i *Processen* er mere end blot et billede af Prag i starten af det 20. århundrede. Der gemmer sig en dybere, og mere almen kritisk storbysskildring, og det er netop denne skildring, jeg vil forsøge at vise ved at se nærmere på udvalgte temaer i romanen, der tjener til besvarelsen af mit overordnede spørgsmål:

Hvorledes karakteriseres skildringen af storbyen i Kafkas *Processen*?

Jeg vil i denne opgave begrænse mig til at analysere storbysskildringen ud fra et fysisk arkitektonisk perspektiv. Jeg vil således i opgaven fokusere på de fysiske rumbeskrivelser, som Kafka giver, og komme ind på en række af de emner, som jeg finder kendetegnende for romanen, for eksempel forholdet mellem inde og ude; landet overfor byen, samt klaustrofobien som motiv.

Dernæst vil jeg se på parabelen ”Foran loven,” og bruge min fortolkning af land/by problematikken i denne, som en nøgle til at skabe adgang til den bysskildring Kafka giver og K. oplever. Sammenfattende har jeg valgt at kalde den by, Kafka skaber i *Processen*, for *den umulige by*. Det er en imaginær by, som kan have træk til fælles med Prag, men bestemt ikke er Prag. Den umulige by er Kafkas billede på modernitetens storby: Umulig at leve og finde sig til rette i, men også umulig at undgå. Det er denne umulige by, som Josef K. forsøger at leve i, og til sidst (*som en hund!*) må dø i.

Der er en klar forbindelse mellem Franz Kafka og Prag. Det er utvivlsomt, at byen har haft en enorm betydning for udformningen af Kafkas forfatterskab. Man kan i Kafkas forfatterskab ane byen, som en mørk skygge bag og mellem linjerne. Derfor vil jeg starte min opgave med et kort kapitel om forholdet mellem Kafka og Prag, hvor jeg vil argumente for min påstand. Herefter vil opgaven arbejde sig tættere ind på, og ned i, *Processen*.

---

¹ Se fx Ripellino pp. 36

Jeg har til denne opgave benyttet mig af Per Ørngaard oversættelse af Processen fra 1981 (8. udgave 2002). Jeg har desuden valgt kun at lade de færdige kapitler indgå i mine analyser.

2. Kafka i Prag. Prag i Kafka?

”She never ceases to enchant with her magic spells. The old she-devil Prague”
[Arnost Prochazka i Ripellino: 6]

Prag hedder på tjekkisk *Praha* (fem.) hvilket stammer af ordet *prah* der betyder ”dørtærskel”². Legenden fortæller om den smukke bøhmiske prinsesse og spåkone Libuše, der i et syn så en by ved floden Vlatava, der ville få himmelstræbende magt og rigdom. Libuše, hvis spådomme man rettede sig efter, får straks sendt mænd af sted for at finde det magiske sted hun har set for sig. Efter et stykke tids søgen, dukker hendes mænd ud af skoven og ankommer til flodbreden af Vlatava, hvor de ser en mand, der er i færd med at lægge sidste hånd på sit nye hus. I det øjeblik de kommer hen til ham, banker hammeren det sidste søm i dørtrinnet fast i det nye hus. Således ser de udsendte mænd nu, at dette sted har potentiale og *Praha*, den bøhmiske slægts hovedsæde bliver skabt. Prinsesse Libuses evige skygge hviler over byen, og den vokser som forudsagt af hende til at blive Europas ”gyldne stad” og en af middelalderens rigeste og største byer.

Således lyder legenden om Prags skabelse. I historieskrivningen er det lidt anderledes, men dog fyldt af lige så meget magi. Den italienske litteraturprofessor Angelo Maria Ripellino skriver i sin bog *Magic Prague*, om byen i hjertet af Europa, der igennem århundrederne har forført og fordømt europæerne. Han fortæller om alle de mytiske og mystiske skikkelser, der har haft deres virke i byen, og som over århundreder har været med til at forme byens karakter. Ripellino sammenfatter alle indtrykkene i denne skildring af byen:

”When I seek another word for mystery, the only word I can find is Prague. She is dark and melancholy as a comet; her beauty is like the sensation of fire, winding and slanted as in the anamorphoses of the Mannerists, with a lugubrious aura of decay, a smirk of eternal disillusionment.” [Ripellino; 7]

Gennem læsningen af Ripellinos bog bliver det klart, at det i historiens løb langtfra kun er Kafka, der har haft et problematisk forhold til byen,³ og at *Praha* bestemt ikke er nogen nem dame at omgås.

Det er netop det man også fornemmer i Kafkas, tidligere citeret, brev til Oskar Pollak. Den eneste måde at slippe væk fra hendes kløer på, er ved at stikke ild til hende fra begge ender samtidigt. Et udtryk for en desperat løsning, der peger på et ganske betændt forhold mellem Kafka og hans hjemby.

Kafka ønskede unægtelig at gøre sig fri af Prag, og derfor virker det ikke desto mindre besynderligt, at Kafka nærmest aldrig forlod Prag. Hele hans liv udfoldede sig inden for en meget snæver geografisk radius. Man kan tegne en cirkel i Prag omkring det gamle torv, hvor alle de vigtigste institutioner i Kafkas liv befandt sig. Fødehemmet, faderens butik, det tyske gymnasium, universitetet og det forsikringskontor, hvor Franz Kafka skulle komme til være ansat i 14 år. Alt dette lå inden i den gamle by lige omkring det store torv Staromestska Namesti (gamle bys torv).

I slutningen af sit liv, var Kafka på grund af sin sygdom på flere sanatorieophold i de bøhmiske kurbad byer, og på længerevarende ophold på landet hos sin søster eller i små forstæder i udkanten

² Dánsko – Český ordbog, LEDA, Praha, 1999

³ Den danske Tycho Brage er således også en af de skikkelser der måtte lade livet i Prag, men som samtidigt har været medvirkende til at skabe byens mystiske og mytiske rygte.

af Prag.⁴ Men han vendte altid, *på trods af* sin afsky for Prag, tilbage til byen, hvilket fremgår af det følgende:

”Kafka vidste at *renhed* ikke var mulig i Prag, han vidste at *lykke* ikke var mulig i Prag – karakteristisk nok at de (bevarede) fortællende værker fra de næste år næsten alle sammen opstod mens han gjorde midlertidige ophold i Prag. Det er højst tvivlsomt om Kafka nogensinde v i r k e l i g ønskede at forlade Prag. Isolationen, *renheden*, var et indirkte svar på omverdenen og blev meningsløs uden den.” [Wagenbach; 152]

Wagenbach antyder her, at byen er nødvendig for Kafka. At Kafka er indgået i en slags afhængighedsforhold til byen. Uden den har han ikke noget at skrive ud fra. Et, for Kafka, ganske smerteligt sammenarbejde, hvor Kafka har følt sig draget mod byen, om end han afskyede den.

”Alle wege zu Kafka führen über Prag” [Bauer; 15]

Man kan ikke komme uden om byens betydning for Kafkas litteratur. Vil man vide noget om Kafkas litteratur må man ifølge Bauer en tur omkring Prag, som har sat sit spor på Kafka. Denne påstand finder opbakning andetstede. Juan Insua skriver:

”Prague acts on Kafka with all its metaphorical power and confines him to an *existential space* that he can only access by ”fixing one’s gaze on the surface of things.” Prague, perversely doling out its secrets, forces Kafka into spatial strangulation. Prague brings into play its myth, its dark magic, a magnificent stage set, but it detests hard facts. And that, precisely, is what Kafka detects there.” [Insua; 10]

Prag har ifølge Insua en stor rolle i udformningen af Kafkas litteratur. Den tvinger Kafka ind i et lille eksistentielt rum, hvor kun tingens overflade kan beskrives, og som følge deraf bliver den litterære stil ordknap og registrerende, på vej mod klaustrofobien.

Man kunne så indvende, at andre forfatterkollegaers kritik og samværd ville have større indflydelse på Kafkas litteratur end byen selv. Da en by, om end den emmer af mystik og legender, jo ikke kan kommunikere direkte til nogen. Men modsat mange andre store europæiske forfattere var Kafka uden den store kontakt til sine samtidige kollegaer. Han blev aldrig rigtig en del af noget fællesskab eller gruppe. Og litterært set var hans nøgterne registrerende stil i modsætning til sine samtidige forfatterkollegaer, fra *Pragerskolen*⁵, der alle skrev i et meget ”blomstrende” og kringlet sprog.⁶ Kafka formulerer selv sin position således i et dagbogsnotat:

”Dette grænseland mellem ensomhed og fællesskab har jeg kun yderst sjældent overskredet, jeg har endda slået mig mere ned i det end i ensomheden selv. Hvilket levede skønt land var ikke Robinsons ø i sammenligning hermed.”⁷

Denne beskrivelse passer også fint overens med Kafkas rolle i forhold til Prag. Det er som om, at Kafka er placeret imellem to stole. Han afskyer, men drages samtidigt mod Prag. Han er ikke isoleret, men ej hellere en del af fællesskabet. Og på mærkværdig vis formår han ikke at falde ned af stolene og at svæve i grænselandet over byen.

---

⁴ Wagenbach; 134-160

⁵ *Pragerskolen* tæller forfatterne: Gustav Meyrink, Egon Erwin Kisch, Max Brod, Paul Leppin, Viktor Hadwiger, samt den unge Franz Werfel og Rainer Maria Rilke

⁶ Wagenbach; pp. 66-74.

⁷ Tagebücher 1910-1923; Gesamelte Werken 1950, Fisher Verlag, p. 548 – gengivet fra: Wagenbach; 67

Der er ingen direkte referencer til Prag i *Processen*, og den by, der fremkommer i *Processen* bliver endnu mere mystisk og drømmende end Prag i virkeligheden er. Ripellino påstår, at dermed kan man påstå, at Prag faktisk træder endnu tydeligere frem jf dens identitet som mystikkens og mytternes by.⁸

Om det er Prag eller ej, der fremstilles er ikke så vigtigt. Kafka fremstiller en beskrivelse af en storby, der måske har nogle lighedstræk med Prag, men ikke *kun* er Prag, og derfor kan være så meget mere. En storby skildring der udspringer af Kafkas tilknytning til Prag, men som vendes på hovedet og bliver andet og mere, som det vil vise sig i de følgende kapitler, når der stilles skarpt på by skildringen i *Processen*.

---

⁸ Ripellino; 36

3. Klaustrofobien og et alt for lille vindue.

”Han var forberedt på at indånde selv tågen med åben mund. Følelsen af at være totalt afskåret fra den friske luft, fremkaldte svimmelhed hos ham.” [Processen; 166]

Som berejst læser kan det være svært ikke at knytte nogle fysiske billeder af Prags middelaldercentrum til læsningen af Franz Kafkas *Processen*. De snoede gader, de mange mørke arkader og ”durchhauser” gennem byen får alt sammen centrum til at fremstå som en stor kaotisk labyrint.⁹ Og når man lægger *Processen* fra sig, er det også et billede af en lukket labyrint, der efterlader sig på nethinden. En klaustrofobisk labyrint, der får en til at ønske sig frisk luft ligesom Josef K. i åbningscitatet.

Labyrint følelsen, og den medfølgende klaustrofobi er nogle af de elementerne, der kendetegner den by, som Josef K. render rundt i sin kamp mod retten. Og det er denne by, som jeg her vil vise frem. Men først et par ord om vores helt.

Josef K., er hovedpersonen i *Processen*. Han er en succesfuld forretningsmand, ansat i en større bank, og han er så højt oppe i rækkerne, at selv direktørens stedfortræder forsøger at smige sig ind hos Josef K. som det ses i det følgende:

”[...] , hvor vigtig K. var blevet i banken, og hvor vigtigt hans venskab eller i det mindste hans neutralitet forekom bankens næsthøjeste funktionær.” [Processen; 39]

Desuden fremgår det af samtalen med onkelen, at K. er bosat i hovedstaden.¹⁰ Op til K.s bekendtskab med ”retten” får man indtrykket af, at Josef K. har benyttet sig aktivt af byens tilbud. Da K. tager afsted mod retskontorerne for første gang, er han fx ganske træt oven på en lang nat på grund af ”en stambordsfestlighed”.¹¹

Opsummerende kan man, som Rolf J. Goebel nævner, karakteriserer Josef K. som: ”[...] a socially succesful and ambitious urban citizen.”¹² Dette ændrer sig dog radikalt efter at disse, berømte linjer sætter hans liv i en anden retning.

”Nogen måtte have bagtalt Josef K., thi uden at han vidste af at have gjort noget ondt, blev han en morgen arresteret.” [Processen: 7]

Men disse linjer får også Josef K. ud af hjemmet og ud i byen på en rejse gennem labyrinten på jagt efter retten. De første beskrivelser, der giver et indtryk af K.s by kommer ved hans ankomst til retskontorerne. For det første er det regnvejrs og trist, hvilket det altid er de få steder i romanen, hvor der knyttes en kommentar til vejret.¹³ Retskontorerne er beliggende i ”forstaden” og her følger K.s første indtryk af området:

---

⁹ Jeg har tidligere skrevet en opgave om arkaderne i Prag ’*Under huden på Prag*’ – desværre er den ikke publiceret og der kan derfor ikke henvises til den. Skulle læseren af nærværende opgave dog have interesse for emnet kan den tilsendes.

¹⁰ Processen; 99

¹¹ Ibid; 39

¹² Goebel: 42

¹³ Ibid: 40. Sammen grå vejr nævnes desuden på side 213.

”Men Juliusstraße, som det [retskontorerne] skulle ligge i, og ved hvis begyndelse K. standsede op et øjeblik, rummede på begge sider næsten helt ensbyggede huse, høje grå, af fattigfolk beboede lejekasserer.” [Processen; 41]

Herfra fortsætter K. sin søgning efter retskontorerne. På dette hans første besøg er K.s opmærksomhed skærpet og han bemærker derfor yderligere:

”Idet han mod sin sædvane gav sig nærmere afsted med alle disse ydre omstændigheder, blev han stående lidt ved indgangen til gården” [Ibid; 42]

Ved hans andet besøg til samme sted hedder det:

”Han begav sig derfor derhen igen om søndagen, gik denne gang den lige vej af trapper og gange; nogle folk som huskede ham, hilste på ham i deres døre, men han var ikke længere nødt til at spørge om nogen og kom snart til den rigtige dør.” [Ibid; 56]

Den første gang overraskes K. af alt spetaklet i forstaden og stopper op for at se på, men anden gang har K. forberedt sig på spetaklet, og ved hjælp af sin rationalitet styrer han udenom forstyrrende elementer og finde frem til den rette dør.

Sammenligningen af de to ens handlingsforløb, hvor K. går nøjagtig den samme vej tager jeg med, som et argument for K.s iagttagelseposition. Første gang får K. et chok ved mødet med alt det nye og fortæller derfor om det. Anden gang er det dog ikke nyt længere og hans logiske hjerne behøver derfor ikke at bruge plads på at skabe genfortælle scenarioet fra tidligere. K.s beskrivelser får et præg af at være nøgterne registrende observationer. Dette argument er interessant for at fastsætte K.s position, som en troværdig, selektiv og vågen fortæller, og jeg understreger det fordi K.s vandren rundt i byen ikke blot er udtryk for en drøm.¹⁴ For at forstå K.s by er det nødvendigt at tro på det han ser og fortæller os.

Tilbage til K.s første besøg på kontorerne, hvor et af de tilbagevendende temaer for K.s iagttagelser berøres, nemlig ”labyrinten”.

”K. vendte sig mod trappen for at komme til undersøgelsesværelset, men stod så atter stille, thi foruden denne trappe så han i gården yderligere tre forskellige trappeopgange, og desuden syntes en lille passage for enden af gården at føre ind i endnu en gård.” [Ibid; 42]

Den føromtalte lighed med labyrinten kommer her til udtryk, hvor ukendte trapper og gårdsystemer fører til endnu flere valgmuligheder og veje.

Trappen har en dominerende rolle i K.s beskrivelser af rummene han oplever. Således er der flere bemærkninger om trapperne op til kontorerne senere i romanen, både den skjule trappe op til loftkontorerne¹⁵ samt en trappe der er ”særlig smal, meget lang, uden drejninger, synlig i hele sin længde og sluttede umiddelbart foran Titorellis dør.”¹⁶

Men det er ikke så meget trapperne, som hvad de fører op til der er det vigtige. Trapperne er adgangsvejen til retskontorerne, og udover det rent symbolske i, at man skal stige op for at nå til

---

¹⁴ Til dele af Kafkas litteratur tillægges ordene ”drømmende” og ”surrealistisk”, hvilket i nogle fortællinger understreges af fortællingens start lige efter nattesøvnen. Fx i ”Forvandlingen” hvor Gregor Samsa vågner op og er forvandlet. Altså tæt på søvnen og drømmen, og man kan derfor tolke den novelle som en drøm. Jeg mener imidlertid ikke, at dette er tilfældet her i *Processen*, og det på trods af at historien starter med K. liggende i sin seng, hvilket jeg netop forsøgte at redegøre for i teksten ovenover.

¹⁵ *Processen*; 66

¹⁶ *Ibid*; 152

retten, så er det mest interessante deres rumlige udformning og placering. Som det fremgår af det ovenstående, var trapperne enten skjulte eller meget smalle, altså udformet således at de besværliggør adgangen til retskontorerne. Men ikke kun de mærkværdige trapper besværliggør orienteringen i retskontorerne:

”Kom med” sagde K. ”vis mig vej, jeg tager fejl af den, der er så mange veje her.” [Ibid; 73]

Lange mørke gange oppe under loftet og lave indskudte etager undre tagspærene¹⁷. Dette er retskontorerens rum, der bliver beskrevet med ord som: lang, mørk, uden umiddelbar lyskilde, træ, tremmer og sprækker. Heroppe berfinder K. sig tydeligvis ikke godt idet luften ikke er frisk:

”Solen brænder her på tagspærene, og det varme træ gør luften så tyk og tung. [...] Når de kommer her for anden eller tredje gang, mærker De knap nok det trykkende her længere.” [Ibid; 75]

Klaustrofobien understreges af den fysiske ubehag, som K. får ved at besøge kontorerne. På trods af retspersonalets formaning om, at K. nok skal vænne sig til luften, så gør han det ikke. Derimod får bemærkninger om luften i de nye rum, hvori K. indtræder større betydning igennem romanen. Manglen på frisk luft bliver efter K.s første ildebefindende et tilbagevendende tema. Vigtigheden af temaet understreges af afslutningen på kapitlet, hvor Kafkas ellers så nøgterne skrivestil ændres, til et mere malerisk sprog, hvor en lille metafor, udfoldes:

”Da kom, som om væggen foran ham var blevet flænget, et frisk luftpust ham endelig i møde, og han hørte sige ved siden af sig: ”Først vil han væk, men så kan man sige hundrede gange til ham, at udgangen er her, uden at han rører sig.” [Ibid; 80]

Det samme tema ses i K.s møde med maleren Titorelli. Allerede på vej op af trappen til Titorelli på side 151 falder den første bemærkning om den ”trykkende luft”. Langsomt, bliver dette tema flettet mere og mere ind i samtalen mellem K. og Titorelli:

”Luften i værelset var efterhånden blevet trykkende for ham [...] lummerheden i værelset var ikke til at forklare.” [Ibid; 159]

og igen på side 166, hvor indre bemærkninger om luften, nu pludselig bliver voldsom, at det bliver til direkte kommentarer fra K.s side til Titorelli. Kulminationen på dette ildebefindende får K. til, i sin bestyrtelse, at købe alle Titorellis billeder med hedelandsskabsmotivet¹⁸, for til sidst at forlade atelieret i ringe stand.

”K. vaklede mere, end han gik, sit lommetørklæde holdt han trykket mod munden”¹⁹

Så hvad skal alt denne fokusering på klaustrofobi og manglen på frisk luft betyde? Jeg medtager det her da jeg ser disse ting, som byggesten til den store tematik der kører i romanen. Nemlig det store, og klassiske spørgsmål om urbanisme overfor agrarisk kultur, der her bliver formidlet gennem tematisering af klaustrofobien overfor den friske luft, der bliver et afgørende tema for K. Ser man efter i romanen finder man det tema i en anden afskygning i K.s utrolig mange bemærkninger om vinduer. Vinduets funktion, ser jeg her som en formidler og mediator mellem ude

¹⁷ Ibid; 44 og 70

¹⁸ ””Pak alle billederne ind!” Udbrød han, idet han tog ordet ud af munden på maleren” [Ibid; 175]

¹⁹ Ibid; 176

og inde, og det er derfor, at K. bemærker og kommenterer på ethvert vindue. Alle rum der beskrives i romanen har en bemærkning om antallet af vinduer i lokalet, såvel som om deres størrelse. Og ved K.s to anfald på grund af den kvalme luft, spiller netop vinduet en udslagsgivende rolle. På retskontoret åbnes vinduet kun kortvarigt da sod vælter ned igennem det²⁰, og hos Titorelli kan vinduet slet ikke åbnes.²¹

I denne optik kan man sige, at vinduet ikke er nok. Det er ikke nok kun med en visuel løsning der kan vise hvad der er udenfor. Der skal altså mere til for kurerer K. for hans sammenbrud, og den ellers så selvstændige K.²² må ”evakueres” ud fra kontorerne med andres hjælp.

Trapperne og gangene skaber labyrinten. Oveni disorientering følger manglen på vinduer, der kan tilfører frisk luft. Dette skaber en klaustrofobisk sygdomsfornemmelse hos K., der skaber et behov for at komme ud. At komme væk? Men hvor langt væk skal han?

---

²⁰ Ibid; 76

²¹ Ibid; 166

²² “[...] han nærede afsky for enhver, selv den mindste fremmede hjælp i denne hans sag, han ville hellere ikke lægge beslag på nogen og på den måde indvie vedkommende i blot den mindste lille smule.” [Ibid: 40]

4. En mand fra landet

”Så findes der altså håb uden for den verden, som vi kender?” Han smilede: ”Åh jo, håb nok, uendelig meget håb. – bare ikke for os.” [Kafka citeret i Benjamin: 100]

Klaus Wagenbach omtaler, hvorledes fortællingen ”Foran loven” var en af Kafkas ynglingstekster, som Kafka ofte yndede at læse højt for andre. Det er desuden en af de få teksten, som Kafka selv fik udgivet i sin levetid. Wagenbach skriver om Foran Loven, at den tydeligvis er udarbejdet som kulminationspunkt i *Processen*.²³

Walter Benjamin har samme pointe og skriver i sit essay om Kafka, at *Processen* simpelthen bare er en udfoldelse af ”Foran loven” parabelen.²⁴

Det er begge to stærke udsagn, der ophøjer vigtigheden af denne lille fortælling inde i romanen. Fortællingen om manden fra landet, der opsøger loven, men bliver stoppet af dørvogteren, finder god anvendelse i fortsættelsen af de problemstillinger, der blev fremanalyseret i foregående kapitel. For at klargøre hvorledes parabelen kan være behjælpelig vil jeg inddrage Klaus Hermsdorfs tekst ”Zwischen Wlaschim und Prag” hvori der står:

”Daß der Mann vom Lande in einer gleichnis- und vergleichweisen und dadurch interpretierenden Beziehung zu Josef K. steht, der Türhüter vor dem Gesetz in einer ebensolchen zu den Romanfiguren die im Dienst des Gerichts stehen, gehört sicher zu den heuristischen Festpunkten des *Proßes*“ [Hermsdorf: 176]

Hvis Josef K. således sidestilles med ”manden fra landet” så betyder det også, at K. selv drages mod loven, på samme måde som manden fra landet frivilligt kommer og beder om adgang til loven. Dette bekræftes også af flere passager i romanen, hvor det fx antydes, at retten selv bliver tiltrukket af skylden. Mest udtalt er det i præstens kommentar til K. hvor han siger:

”Hvorfor skulle jeg altså ønske noget af dig? Retten ønsker ikke noget af dig. Den tager imod dig, når du kommer, og den slipper dig, når du går.” [*Processen*: 237]

Det virker også plausibelt, at dørvogteren er at ligestille med rettens ansatte, der som dørvogteren ikke direkte modarbejder K., men ej hellere fortæller ham direkte, hvad han skal gøre. Men hvorledes skal ”loven” så forstås?

Kafka har en meget nøgtern skrivestil. Når han derfor skriver ”ein Mann vom Lande” så er det ikke fordi der her er tale om en tilfældig mand, eller mennesket. Der er altså tale om *en mand fra landet*. En mand, der tilhører den agrariske kultur. Man kan derfor fristes til at sige, at loven er byen; urbanismen og moderniteten.

Men manden fra landet forstår ikke, hvordan han skal agere overfor loven. Døren er ment for ham, han bukker sig for se ind, han er nysgerrig. Men han tør ikke gå ind, og bliver afventende udenfor.

Man kan se processen mod K. som et øjeåbnende chok for K.. Forinden havde K. levet sit liv i fred og ro i byen, men kendte ikke til alle dens sider. K. chokeres over de syn, der møder ham i

---

²³ Wagenbach: 130

²⁴ Benjamin: 100

forstæderne, og han bliver fysisk syg af at opholde sig i rettens bygninger, der også ligger derude. Forstæder er et begreb, der hører moderniteten og industrialiteten til. Med den store vandring fra land til by, voksede byerne eksponentielt og forstæderne skabes. De falder bestemt ikke i K.s smag.

Storbyen passer ikke længere til K. Eller måske passer K. ikke længere til storbyen? Retten kræver urimelige ting af ham, som han ikke forstår. Det sidste kapitel af *Processen* viser K. som en mand der har erkendt sit problem, men som ikke har fundet en løsning. Som manden fra landet der prøver alt for til sidst at synke sammen på skamlen foran loven, således må K. også synke sammen uden foran loven.

I romanens sidste kapitel og vigtige kapitel bliver der samlet op på de tidligere tematiker. Som det eneste kapitel foregår det udenfor og der er derfor ingen fare for klaustrofobi eller ildebefindende for K. For første gang er der klar himmel denne aften²⁵ og en grøn park omtales. Det vigtigste i denne sammenhæng er dog disse små ord: ”Sådan kom de hurtigt ud af byen.”²⁶

K. ender uden foran den by han ikke kan finde sig til rette i. På samme måde som ”manden fra landet” ikke kan finde ud af komme ind til loven, således kan K. ikke passe ind i livet i den moderne by. Byen er blevet umulig for K. at navigere i og han står uforstående overfor mulige løsninger.

Men hvorfor vender K. så ikke tilbage tilbage til landet, som onkelen foreslår. Vender ryggen til processen og den moderne by. K. svarer:

”Kun opholdet på landet anser jeg ikke for fordelagtigt, selv ikke ud fra dine hensigter, thi det ville betyde flugt og skyldbevidsthed.” [Processen: 105]

K. er det moderne menneske der har sin plads i byen, og som vil kæmpe for adgangen til retten mod irrationaliteten. Han kæmper, men forgæves.

I det sidste kapitel på aftenen før K.s 31 års fødselsdag, bliver K. hentet af to mænd. Her er det allerede som om at K. har givet op. Han sidder blot og venter på at de kommer, og da de kommer ud på gaden er det K. der fører de to mænd gennem byen til sin egen henrettelsesplads. Det er hans sidste kraftanstrengelse før handlingslammelsen sætter ind og hans eneste løsningsforslag.

---

²⁵ ”Alle tre drog nu i fuldstændig indforståethed oven en bro i måneskin” [Processen: 241]

²⁶ Processen: 241

5. Afrunding

”Kafka besad en sjælden kraft til at skabe lignelser. Alligevel holdt han sig aldrig til det tolkelige, han traf derimod alle tænkelige forholdsregler mod udlægningen af sin tekster. Forsigtigt, varsomt, mistroisk må man falme sig frem i deres indre.” [Benjamin: 102]

Kafka var ganske indflyet af Prag da han skrev sine værker, man kan sagtens fornemme byens labyrintiske struktur i *Processen*, men byen der fremkommer er mere end blot dette. Jeg har i det foregående forsøgt at se på nogle af aspekterne af storbykildringen i Kafkas liv såvel som i *Processen*.

Ud fra det jeg har gennemgået i denne opgave bliver den storbyen skildret på tre måder, der alle viser problematiken med den:

Byen er umulig at undgå som vi så det i andet kapitel med beskrivelserne af Kafkas konstante indre kamp for og imod Prag. Han forbander byen væk, men samtidigt fungerer den som hans skabende muse. For Josef K. bliver byen billedet på en uopslidelig kamp. En evig søgen i klaustrofobiske labyrinter og forsøg på at leve op til usynlige krav. Og til sidst må Josef K give op, og indse at det en kamp som han umuligt kan vinde. Han kan ikke leve der og kan end ikke dø der, men må trække sig selv ud af byen til et gammelt stenbrud for der at mærke livet sive ud.

Det kan føles en smule ironisk at Praha betyder dørtærskel, thi byen er ikke navngivet på grund af Kafkas litteratur. Alligevel synes det at gå så fint i spind med hans værk. Kafka viser os mennesket på tærsklen mellem det gamle og det nye. Mennesket på tærsklen mellem landet og byen, der endnu ikke har truffet sit valg.

Han viser os den moderne by og modernitetens skyggesider, som tilbydes os. Men egnetlig er det ikke et tilbud. Vi har ikke noget valg. Som Josef K. vågner vi en dag op og indser, at noget er helt galt. Spørgsmålet bliver så hvordan vi reagere: Løber vi ud i labyrinten på jagt efter retten? Eller gør følger vi Kafkas råd til sin kammerat og sætter ild på begge ender? Eller måske vi bare tager vadsækken på nakken og traver tilbage til naturen...

Det er ikke til at vide, og Kafka giver os ikke noget entydigt svar. Og godt for det, så vi stadig selv skal tænke.

Litteraturliste:

Primær litteratur:

Kafka, Franz: *Processen*, (org. 1925) ovst. Per Øhrgaard, Gyldendal Paperback, 8. udgave, 2002

Kafka, Franz, *Der Proceß*, Kritische Aufgabe, S. Fischer Verlag, 8. udgave 2000

Sekundær litteratur

Bauer, Johann: *Kafka und Prag* (ovst. Vera Cerny), Belser, Stuttgart, 1971

Benjamin, Walter: "Franz Kafka – Til tiårsdagen for hans død", in *Fortælleren og andre essays*, pp.87-123, Gyldendal, København, 1996

Goebel, Rolf J.: "The exploration of the modern city in *The Trial*", in *The Cambridge Companion to Kafka*, pp. 42-60, Cambridge University Press, Cambridge, 2002

Hermisdorf, Klaus: "Zwischen Wlaschim und Prag; Stadt-Land-Antinomien bei Franz Kafka und Max Brod", in *Kafka und Prag; Colloquium im Goethe-Institut Prag 24.-27. November 1992*, (ed. Kurt Krolop og Hans Dieter Zimmermann), pp. 175-185, Walter de Gruyter, Berlin, 1994

Insua, Juan: "Franz Kafka and the City of K.", in *The City of K.: Franz Kafka and Prague*, pp. 9- 135, The Jewish Museum, New York, New York, 2002

Kafka, Franz: *Kritische Ausgabe -Briefe 1900-1912*, S. Fischer Verlag, Deutschland, 1999

Pawel, Ernst: "Franz Kafka in Havels Prag", in *Kafka und Prag; Colloquium im Goethe-Institut Prag 24.-27. November 1992*, (ed. Kurt Krolop og Hans Dieter Zimmermann), pp. 269-274, Walter de Gruyter, Berlin, 1994

Racheli, Alberto M.: "Space and Time in Kafkaesque Architecture", in *The City of K.: Franz Kafka and Prague*, pp. 180-183, The Jewish Museum, New York, New York, 2002

Ripellino, Angelo Maria: *Magic Prague (org 1971)*, ovst. fra italiensk af David Newton Marinelli, Picador - Macmillan Publishers Ltd., London, 1995

Wagenbach, Klaus: *Kafka*, org (ovst. Torben Bruun), Rosenkilde og Bagger, København, 1978